

اصطلاحنامه پزشکی فارسی ویرایش ۲

نمایه درختی، نمایه الفبایی، نمایه گردشی و نمایه انگلیسی به فارسی

بدید آورندگان

فاطمه رهادوست، مریم کازرانی و میرمهدی ابراهیم پور

با همکاری

اکرم رزم پور، آنسه حسینی زاده، رویا حلاوتی

و ویراستاری علمی

متخصصان علوم پزشکی

جلد اول: نمایه های درختی و الفبایی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

تهران ۱۳۸۴

رهادوست، بهار، ۳۲۵-

اصطلاحنامه پزشکی فارسی: نمایه درختی، نمایه الفبایی، نمایه گردشی و نمایه انگلیسی به فارسی / پدیدآورندگان: فاطمه رهادوست، مریم کازرانی و میرمهدی ابراهیم پور، با همکاری اکرم رزم پور، آنسه حسینی زاده، رویا حلاوتی و ویراستاری علمی متخصصان علوم پزشکی - ویراست ۲ - تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴.
ج ۲

ISBN: 964-6189-157-6 (ج ۱)

ص.ع. به انگلیسی: Fatemeh Rahadoust, Maryam Kazerani, Mirmehdi Ebrahimpour. Persian Medical thesaurus: tree index/ alphabetic index/ permuted index/ English-Persian index.

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

مندرجات: ج ۱. نمایه درختی و الفبایی - ج ۲. نمایه های گردشی و انگلیسی به فارسی -
۱. پزشکی - اصطلاحها و تعبیرها. ۲. سرعنوانهای موضوعی فارسی - پزشکی. ۳. سرعنوانهای موضوعی فارسی. الف. کازرانی، مریم، ۱۳۵۱ - ب. ابراهیم پور، میرمهدی. ج. رزم پور، اکرم. د. حسینی زاده، آنسه. ه. حلاوتی، رویا. و. سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. ز. عنوان.

۲۵/۴۹۶۱

۹۴۹۵/۱۱

۱۳۸۴

کتابخانه ملی ایران

۸۲-۲۲۴۰

ISBN: 964-6189-157-6

شابک: ۶-۱۵۷-۶۱۸۹-۹۶۴ (ج ۱)

ISBN: 964-6189-156-8

شابک: ۸-۱۵۶-۶۱۸۹-۹۶۴ (دوره)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

اصطلاحنامه پزشکی فارسی ویرایش ۲ (ج ۱)

پدیدآورندگان: فاطمه رهادوست، مریم کازرانی و میرمهدی ابراهیم پور
با همکاری: اکرم رزم پور، آنسه حسینی زاده، رویا حلاوتی و متخصصان علوم پزشکی
نظارت فنی: احمد امیرگانی، پرویز بختیاری

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: تصویر

چاپ: سوره

صحافی: جاودانی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۴

قیمت (دوره): ۲۰۰.۰۰۰ ریال

انتشارات سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
ساختمان گنجینه اسناد، بزرگراه شهید حقانی، مقابل استادیوم ورزشی شهید کشوری،
تهران ۱۵۴۸۶، تلفن: ۲۲۵۵۸۶۸؛ دورنگار: ۲۹۰۰۲۷۹

نمایشگاه و فروشگاه

میدان ولی عصر (عج)، خیابان شقایق، خیابان به آفرین، شماره ۶۰، تلفن: ۶۴۹۱۹۴۶

ویراستاران علمی در شاخه های علوم پزشکی:

دکتر	رضا امینی
دکتر	خسرو پارسا
دکتر	پوران جعفرزاده
دکتر	علی جوادزاده
دکتر	شکوفه حسینی برزی
دکتر	محمد خازنی فر
دکتر	علیرضا خسروی
دکتر	محمد رضا زالی
دکتر	محمد سهرابی
دکتر	محمد شهیدی
دکتر	اصلان ضرابی
دکتر	حسن عشایری
دکتر	شکوفه کازرانی
دکتر	فهیمة کازرانی
دکتر	محمود رضا کی نما
دکتر	خسرو گلشن
دکتر	رضا ماستری فراهانی
دکتر	محسن محمودیان
دکتر	حمیده مروج
دکتر	داود منادی زاده
دکتر	محمد مهران پور
دکتر	نصرت الله نادری
دکتر	لیلا نبئی
دکتر	علیرضا ناطقیان
دکتر	عبدالرحمان نجل رحیم
دکتر	علی نوبخت حقیقی
دکتر	محسن نوروزی نیا
دکتر	سید عمادالدین نیری
دکتر	محمد وفا
دکتر	رضا هاشمی
دکتر	علیرضا یعقوبی

فهرست مطالب جلد اول

پیشگفتار	نه
مقدمه	یازده
نمونه شناسه در نمایه درختی	شانزده
نمونه شناسه در نمایه الفبایی	هفده
منابع اصطلاحنامه	هجده
مقوله‌های نمایه درختی	نوزده
نمایه درختی	۱
نمایه الفبایی	۴۲۳

پیش گفتار

کتاب حاضر حاصل پژوهشی توسعه ای است که باهدف برآوردن نیازهای اطلاعاتی و آموزشی سازماندهان و جستجوگران علوم پزشکی و درپاسخ به درخواست های پی درپی کتابداران برای دسترسی به ویرایش نخست و ویرایش دوم تهیه شده و انجام آن دو سال و نیم (از اواسط سال ۱۳۸۱ تا پایان ۱۳۸۳) کار و زمان برده است. مبنای آن، پشتوانه های انتشاراتی موجود در ایران و تزاروس کتابخانه ملی پزشکی امریکا (MeSH 2002) است و مجموعاً ۱۵۲۹۴ اصطلاح پزشکی و علوم وابسته (بیش از دوبرابر اصطلاحات ویرایش نخست) را می پوشاند. قطعاً تهیه و نشر این اصطلاحنامه و اصطلاحنامه های دیگر درجهت تحقق یکی از وظایف مهم کتابخانه ملی یعنی تهیه ابزارهای کلیدی ذخیره و بازیابی اطلاعات و تسهیل آموزش اطلاع رسانی در سطح ملی است که در این جا از ناظر طرح جناب آقای دکتر فریبرز خسروی معاونت محترم کتابخانه ملی و همه آنان که قدمی در نشر این اثر برداشته اند سپاسگزاری می شود.

فاطمه رها دوست

مجری طرح

۱۳۸۳/۱۲/۳۰

مقدمه

زبان جامعه پزشکی تنها زبان علمی دانش پژوهان و متخصصان علوم پزشکی نیست، بلکه طیف وسیعی از تولیدکنندگان و مصرف کنندگان اطلاعات پزشکی و ارایه کنندگان و مصرف کنندگان خدمات بهداشتی درمانی را دربر می گیرد.^۱ این زبان دچار آشفتگی ها و نابسامانی های عجیبی شده و متأسفانه تاریخ، گواه واقعیات تلخی دراین زمینه است: از یک سو ما مفتخر به میراث داری شاهکارهای بی مانندی چون "ذخیره خوارزمشاهی" جرجانی و آثار دو پیشگام آفرینش زبان علمی زنده و پویا یعنی ابن سینا و بیرونی هستیم. و از سویی زبان علمی پزشکی ما در عصر جدید یعنی عصر اطلاعات و اینترنت، گرفتار معضلاتی چون بریدگی از مردم، تفاوت فاحش با زبان گفتار، تأثیرپذیری از ساخت های زبان های بیگانه، افراط در پارسی گرایی، عربی گرایی، ترجمه های تحت اللفظی از واژه های انگلیسی و فرانسوی، واژگان سازی غلط و غیردقیق و ارایه ناهماهنگ واژگان در رسانه های همگانی است.^۲ به طوری که در پزشکی، زبان علمی کهنسال فارسی، به پیر علیل و عاجزی می ماند که گفتارش پریشان و نامفهوم و تمام اندام هایش عاریه است.^۳

در چنین وضعیتی، تهیه اصطلاحنامه پزشکی کار بسیار دشواری است و مسایلی برای اصطلاحنامه سازان به وجود می آورد که به مهم ترینشان اشاره می شود:

۱. به دلیل غیر دقیق بودن و چه بسا غلط بودن تعداد قابل ملاحظه ای از واژه های پزشکی فارسی در متون و منابع، تصمیم گیری درباره این که کدام اصطلاح برگزیده شود، مشکل است. گاه اصطلاحات غیردقیق یا غلط، متداول اند و درمواردی اصطلاحات درست و دقیق، غیر متداول. دراین جا پیروی از اصل اصطلاحنامه سازی یعنی ترجیح اصطلاح متداول به غیر متداول، این نگرانی اخلاقی را ایجاد می کند که مبدا واژه گزینی، ناخواسته اشاعه دهنده واژگان غلط باشد.

۲. چون در زبان علم پزشکی امروز، کاری اصولی و زیربنایی مشابه آنچه در زبان های علمی فیزیک و ریاضیات انجام شده، صورت نگرفته است^۴، هیچ راهنمایی برای هدایت اصطلاحنامه سازان دراین زمینه وجود ندارد و ایشان ناچارند بی اتکا به پشتوانه های پژوهشی در زمینه زبان علمی پزشکی، به واژگان این زبان بپردازند.

۳. به دلیل نبود انجمن های تخصصی و نهاد های پویا و فعال در سازماندهی واژگان علمی، اصطلاحنامه سازان نمی توانند از تجربه های متخصصان آگاه و بهره مند شوند و چنانچه در تصمیم گیری ها با معضلاتی روبرو شوند، هیچ مرکز ارجاعی رسمی برای مشاوره در اختیار ندارند.^۵

۴. یکی از مشکلات اصطلاحنامه سازان در مرحله ویراستاری، دسترسی نداشتن به متخصصانی است که علاوه بر دانش تخصصی، با زبان فارسی و انگلیسی و ترجیحاً فرانسه یا آلمانی عمیقاً آشنا باشند و چون درحال حاضر هیچ بانک اطلاعاتی و راهنمای روزآمد و جامعی که معرف پتانسیل های متخصصان علوم پزشکی از این جهات باشد، وجود ندارد، اصطلاحنامه سازان ناچار می شوند با زحمت و مرارت بسیار به متخصصانی که شخصا با آنان آشنا می شوند، متوسل شوند و با تک تک آنان (که سلیقه ها و عادات زبانی

بسیار متفاوتی دارند) ارتباط برقرار کنند که کم ترین صدمه ناشی از این شیوه ارتباطی غیر نظام مند، از بین رفتن یکپارچگی اصطلاحنامه ها است.^۶

از مشکلات دیگر، پویا نبودن نظام های ذخیره و بازیابی است که منفی ترین تاثیرها را بر کار اصطلاحنامه سازی دارد، به این معنا که چون پرسش ها و مصاحبه های مرجع در اکثریت قریب به اتفاق کتابخانه های علوم پزشکی ما تدوین و ضبط نمی شود، هیچ ابزاری برای بررسی واژگان تخصصی به کار رفته در جستجوها وجود ندارد و اصطلاحنامه سازان نمی توانند به شکل روشمند از پشتوانه کاربران اصطلاحات پزشکی استفاده کنند.

با توجه به این واقعیات و با بهره گیری از دو تجربه پیشین، یعنی پروژه های سرعنوانهای موضوعی پزشکی فارسی و نخستین ویرایش اصطلاحنامه پزشکی فارسی، خط مشی ما در تدوین دومین ویرایش اصطلاحنامه (با تفاوت ها و تغییراتی نسبت به ضوابط نخستین ویرایش) بر پایه اصول و ضوابط زیر بوده است:

۱. ضمن تلاش برای حفظ یکدستی و در کنار هم قرار دادن اصطلاحات هم خانواده و مرتبط^۷، در مواردی که مترادف های متفاوتی از یک واژه در دو یا چند تخصص متداول و مصطلح بوده، نظر تخصصی متخصص را بر اصل یکدستی ترجیح داده ایم. مثلاً در بعضی جاها ماهیچه و در بناهای دیگر عضله آمده که این ناهماهنگی متأثر از نظر متخصصان بوده است.

۲. با این که کوشیده ایم فارسی گرایی معقول (و نه افراطی) را بر ترجمه های عربی و یا اشکال آوانگاری شده ترجیح دهیم، در مواردی که متخصصان رای بر مصطلح بودن اصطلاح آوانگاری شده یا عربی داده اند، نظر آنان مبنای تصمیم گیری بوده و فارسی گرایی در اولویت قرار نگرفته است.

۳. در مواردی اصطلاحات به کار رفته در پشتوانه انتشاراتی^۸ و واژه نامه های پزشکی، غیردقیق و چه بسا غلط بودند که این خطاها با بهره گیری از نظر متخصصان اصلاح گردید و کوشش شد اصطلاحات غلط متداول، حتی المقدور درست و پاکیزه شوند.

۴. با توجه به دو برابر بودن حجم اطلاعات ویرایش دوم نسبت به نخستین ویرایش و کامل تر شدن ساختار درختی آن (به دلیل افزایش پشتوانه انتشاراتی ویرایش ۲)، سعی شد تا آن جا که ممکن است روابط معنایی درخت مش (MeSH) حفظ شود، و چنانچه حجم پشتوانه انتشاراتی در ویرایش های آینده افزایش یابد، ربط منطقی بسیاری از روابط معنایی درخت فعلی مشخص و آشکار خواهد شد. اما دلیل وفاداری بیشتر ما به ساختار درختی مش در این ویرایش، صرفاً ملاحظات عملی نبود. بلکه مطالعات نظری و فلسفی در زمینه فراواژگان ها و پارادایم نو در اطلاع رسانی و اصطلاحنامه سازی^۹، ابعاد تازه ای از پرسش های دیرینه را بر ما روشن ساخت و ما با اعتقاد به این واقعیت که ماهیت علم پزشکی، توجیه گر وضعیت روابط معنایی در درخت مش است، در شاخه های علوم پزشکی کمترین تغییرات را دادیم.

۵. با این که مش یکی از پرکاربردترین تزاروس های جهان است، در شاخه های علوم غیرپزشکی نارسایی هایی دارد و در توضیح این نارسایی کافی است به جایگاه اصطلاح ریاضیات (و زیرشاخه های آن) در رده علوم طبیعی !! نگاهی بیندازیم تا متوجه شویم که بزرگترین و معتبرترین کتابخانه ملی پزشکی دنیا هم مصون از خطا نیست. در ویرایش نخست اصطلاحنامه تلاش شد نارسایی های مش در شاخه های غیرپزشکی رفع شود. در این ویرایش نیز افزایش پشتوانه انتشاراتی در این شاخه ها به ما کمک کرد

بخش علوم غیرپزشکی را کامل ترک کنیم و عنوان علوم دیگر را برای آن برگزینیم که به واقعیت نزدیک تر است. هرچند به دلایلی که اشاره شد، (یعنی امکان آشکارشدن حلقه های مفقوده درخت در ویرایش های بعدی)، بر تصحیح همه روابط معنایی در این شاخه ها پای نفرستیم.

پشتوانه انتشاراتی این اصطلاحنامه شامل منابع زیر است:

الف) اصطلاحنامه پزشکی فارسی ویرایش ۱^{۱۰}

ب) ایندکس مدیکوس ایران (ویرایش ۱ چاپی و ویرایش ۲ الکترونیکی)^{۱۱}

ج) توصیفگرهای پزشکی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی ایران (ویرایش ۲)^{۱۲}

د) اصطلاحات نمایه شده پایان نامه های پزشکی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

ه) اصطلاحات فهرست نویسی دانشگاه های علوم پزشکی مشهد، اصفهان و کاشان

اصطلاحنامه از چهار نمایه درختی، الفبایی، گردشی و انگلیسی به فارسی تشکیل شده که اطلاعات به راحتی در همه این نمایه ها (و به صورتی بسیار کامل تر در ویرایش الکترونیکی) قابل بازیابی است و حجم اطلاعات آن به شرح زیر است:

کل اصطلاحات	۱۵۲۹۴
اصطلاحات فارسی با معادل انگلیسی	۱۳۲۱۸
اصطلاحات گزیده	۸۹۸۷
اصطلاحات ناگزیده	۶۳۱۶
اصطلاحات مرتبط	۸۶۰
شناسه های نمایه گردشی فارسی	۳۱۹۴۹
شناسه های نمایه گردشی انگلیسی	۲۵۸۳۸
شناسه های نمایه انگلیسی به فارسی	۱۲۳۱۲

با توجه به نارسایی ها و نابسامانی های غیر قابل توصیفی که در فضای نرم افزاری کتابداری وجود داشت، ترجیح دادیم از همان نرم افزار آزمون شده اصطلاحنامه پزشکی فارسی ویرایش نخست استفاده کنیم با این توضیح که نه تنها امکانات ورود و جستجوی اطلاعات آن در این ویرایش کامل تر شده، مشکلات و مسایل پیشین آن در زمینه سازگاری با تکنولوژی های اطلاعاتی روز رفع شده است.

با توجه به این واقعیت که هیچ سیستم و ابزاری چون اصطلاحنامه پزشکی فارسی نمی تواند عمیقاً و وسیعاً گستره آشفته گی ها و ناهماهنگی های زبان جامعه پزشکی را نشان بدهد و با توجه به مسئولیت و تعهد اصطلاحنامه سازان که واژه گزینی است نه واژه سازی^{۱۳}، اصطلاحنامه را فراخوانی برای همه متخصصان علوم

پزشکی، فرهنگستانی ها و همه آنان که به اهمیت زبان علم در جامعه پزشکی پی برده اند، می دانیم و امیدواریم مروجان و متولیان این زبان با بهره گیری از حجم قابل توجه واژگان این اصطلاحنامه و انواع ارجاع های مترادف و شبه مترادفی که برای هر اصطلاح پزشکی فارسی ارائه شده، سرانجام برای این زبان که روزگاری زودتر از دیگر زبان های علمی در این دیار به بلوغ رسیده، دل بسوزانند و با انجام پژوهش های تاریخی و پیمایشی، زمینه های ساماندهی بنیادی آن را در آینده فراهم سازند.

همچنین با توجه به نتایج پژوهشی که در ۱۳۸۳ درباره مسایل اصطلاحنامه سازی در ایران صورت گرفته^{۱۴}، ضمن تاکید بر ضرورت پژوهش های بازنگرانه در اصول و ضوابط سنتی اصطلاحنامه سازی، کتابداران و اطلاع رسانی را به نقد آگاهانه و برخاسته از تفکر انتقادی و کتابخانه ملی ایران را به ایفای نقشی پویاتر در حل مسایل اصطلاحنامه سازی فرا می خوانیم.

ف. ر. - مجری طرح

یادداشت ها

۱. فاطمه (بهار) رها دوست، "کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی و آشنایی های زبان جامعه پزشکی"، جهان کتاب، سال هشتم، ش. ۸ (آذر ۱۳۸۲)، ص. ۳۵.
۲. همان، ص. ۳۶.
۳. رضا صادقی جورابچی، "تجربه های زبان فارسی در علم" در مجموعه مقالات سمینار زبان فارسی و زبان علم، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۵، ص. ۱۲۷-۱۲۹.
۴. همان، ص. ۱۲۶-۱۲۸.
۵. فاطمه رها دوست، "انگشتی بر انگشت شکسته: اشاراتی به مسایل اصطلاحنامه سازی در ایران"، کتاب ماه: کلیات: ماهنامه تخصصی اطلاع رسانی و نقد و بررسی کتاب، سال هشتم، ش. ۲ (بهمن ۱۳۸۱)، ص. ۶۲-۶۳.
۶. همان، ص. ۶۳.

7. Collocation

8. Literary Warrant

۹. فاطمه (بهار) رها دوست، "بازنگری چندبندی اطلاع رسانی و اصطلاحنامه سازی در عصر ورود به پارادایم نوبا به کارگیری رویکرد ماتریس"، جهان کتاب، سال نهم، ش. ۴ (مرداد ۱۳۸۳)، ص. ۳۰-۳۱.
۱۰. فاطمه رها دوست، اصطلاحنامه پزشکی فارسی: نمایه درختی، نمایه الفبایی، نمایه گردشی، نمایه انگلیسی به فارسی، با همکاری مریم کازرانی، فریبرز خسروی و میرمهدی ابراهیم پور، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰.
۱۱. فریدون عزیزی، فهرست مقالات پزشکی کشور (ایندکس مدیکوس ایران)، تهران: مرکز تحقیقات غدد دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی، ۱۳۷۵، (و ویرایش الکترونیکی این نمایه نامه تهیه شده در سال ۱۳۸۳).
۱۲. مریم سندوسی، توصیفگرهای پزشکی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی ایران، ویرایش ۲، تهران: کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ۱۳۸۲.

۱۳. فاطمه (بهار) رها دوست. "کتابداری و اطلاع رسانی و آشنایی های زبان جامعه پزشکی" جهان کتاب. سال هشتم. ش. ۸ (آذر ۱۳۸۲) ص. ۳۵-۳۷.

۱۴. فاطمه رها دوست، حمید حقانی و آنسه حسینی زاده. مسایل اصطلاحنامه سازی در ایران از دیدگاه تهیه کنندگان اصطلاحنامه. (پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران)، ۱۳۸۲. ص. ۱۱۵-۱۱۸.

www.ketab.ir